

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Директорат дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти

пр. Перемоги, 10 м. Київ, 01135, тел.(044)481-47-58, факс (044)481-32-87, e-mail: dps@mon.gov.ua

Департаменти (управління) освіти і науки
обласних, Київської міської військових
адміністрацій

Заклади післядипломної педагогічної
освіти

Щодо вшанування пам'яті жертв
Голодомору 1932–1933 років і
масових штучних голодів
1921–1923 і 1946– 1947 років

Щороку в четверту суботу листопада Україна вшановує пам'ять жертв
Голодомору 1932–1933 років і масових штучних голодів 1921–1923 і 1946–
1947 років.

У 2022 році День пам'яті жертв голодомору – 26 листопада.

Україна внаслідок геноциду 1932–1933 років, масових штучних голодів
1921–1923 та 1946–1947 років втратила мільйони людських життів. У 2006
році Законом України Голодомор 1932–1933 років був визнаний геноцидом.
Нашим спільним обов'язком є гідно вшанувати вбитих голодом жертв
комуністичного режиму і передати пам'ять про трагедію наступним
поколінням.

Надсилаємо для використання в роботі та розміщення на офіційних сайтах
інформаційні матеріали та презентацію «Як говорити про Голодомор?»,
підготовлені Українським інститутом національної пам'яті.

Додаток: 32 арк.

Начальник Головного управління
загальної середньої та дошкільної освіти

Ю. Г. Кононенко

Євтушенко Раїса Іванівна 481 32 01

МОН № 4/3338-22 від 18.11.2022

Підписав: Кононенко Юрій Григорович

Сертифікат: 58E2D9E7F900307B04000009CCB1F001509A400

Дійсний: з 03.06.2022 13:39:14 по 02.06.2023 13:39:14

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ

до вшанування пам'яті жертв Голодомору – геноциду Українського народу

26 ЛИСТОПАДА | 2022 | 16 : 00

ЗАПАЛИ СВІЧКУ ПАМ'ЯТІ

ПАМ'ЯТАЄМО. ЄДНАЄМОСЯ. ПЕРЕМОЖЕМО

Вступ

Ключові тези

Про гасло

Історична довідка

Корисні тематичні посилання

Вступ

Щороку в четверту суботу листопада Україна вшановує пам'ять жертв Голодомору 1932–1933 років і масових штучних голодів 1921–1923 і 1946–1947 років. У 2022-му День пам'яті жертв голодоморів припадає на 26 листопада.

Україна втратила внаслідок Голодомору і масових штучних голодів мільйони людських життів. У 2006-му Законом України Голодомор 1932–1933 років визнаний геноцидом Українського народу.

Цього року ми вшановуватимемо жертв сталінського геноциду в умовах повномасштабної війни Росії проти України, яка супроводжується геноцидними практиками

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат 248197DDFAB977E5040000007881DB00EE81B303

Підписувач ЯРМИСТИЙ МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ

Дійсний з 26.10.2022 11:54:40 по 26.10.2023 23:59:59

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№ 1543/2.3-06-22 від 15.11.2022

демонструють: жива пам'ять надзвичайно важлива; ті, хто чинить злочини проти людства, мають бути засуджені світовою спільнотою, а жертви – вшановані.

В умовах повномасштабної війни один із ключових способів вшанувати пам'ять убитих голодом – долучитися до акції «Запали свічку» та закликати українців і людей по всьому світу засвітити вогник у кожній домівці як вияв скорботи за загиблими, віри в перемогу України й готовності докласти зусиль, щоб геноциди не повторювалися.

Не забудьте 26 листопада, о 16:00, долучитися разом із громадою до Загальнонаціональної хвилини мовчання.

Ключові тези

Через дев'ять десятиліть після Голодомору-геноциду проти українців знову застосовують методи геноциду. Майже дев'ять місяців повномасштабної війни засвідчили: здійснюючи вторгнення, Росія має на меті знищити українську націю як таку. Знищити українську ідентичність, культуру, мову. Для цього окупанти вбивають і депортують українців, руйнують міста, спалюють українські книжки.

Та це не перший злочин такого масштабу, який Москва здійснює проти України. У 1932–1933 роках комуністичний тоталітарний режим, попередник путінського рашизму, вчинив в Україні злочин геноциду – Голодомор. Зумисно створений голод убив мільйони українців, а долі тих, хто вижив, скалічив. Пережиті жахіття залишили глибоку травму в кількох поколіннях українців. Унаслідок Голодомору активний, а тим більше масовий спротив радянському режиму було припинено.

У нинішній війні Росія переслідує ту саму мету, що й під час Голодомору 1932–1933 років – геноцид Українського народу. Вона використовує схожі інструменти підкорення та інформаційні технології.

Метою Росії було і є знищення української ідентичності та української нації. І тоді, і нині Росія намагається зламати волю українців до спротиву, кидає проти нас весь свій терористичний арсенал. Сталін у ХХ столітті та Путін у ХХІ зробили вибір на користь геноцидів, бо інші методи упокорення українського народу не спрацювали.

Геноциди і Сталіна, і Путіна спрямовані на те, щоб подолати опір українців, провчити непокірних, виховати лояльність та перетворити тих, хто залишиться, на «радянських/російських» людей. Ці злочини проти українців здійснюються за однаковою двоетапною схемою. На першому етапі режим намагається знищити національну ідентичність пригнобленої групи, а на другому – нав'язати свою ідентичність. Власне, це і було ціллю Сталіна та залишається ціллю Путіна. Цілковите фізичне винищення не є фінальною метою агресора, він прагне до насадження покори з подальшою асиміляцією та русифікацією. Геноциди – це інструмент досягнення мети.

Сталін для організації геноциду вдався до тотальної конфіскації харчів, блокади, посилення терору.

Путін застосовував повномасштабне військове вторгнення. За ним як складові геноцидної політики почалися терор (масові вбивства, умисні напади на укриття, шляхи евакуації та гуманітарні коридори, бомбардування житлових районів, сексуальне насильство), блокада (російські воєнні облоги: умисне та систематичне створення умов, що загрожують життю), депортації (насильницьке переміщення українців, зокрема дітей).

Між інформаційними й пропагандистськими кампаніями періоду Голодомору та нинішньої російської агресії – найбільше спільного. І тоді, і тепер Росія розвернула масштабні дезінформаційні та пропагандистські кампанії для підготовки російської аудиторії до скоєння чи схвалення звірств, а також приховування злочинів. І тоді, й нині Росія розраховує на атмосферу байдужості на заході, силу страху перед своєю міццю та намагається створити паралельну штучну інформаційну реальність, далеку від дійсності.

Сьогодні українці мають власну державу. І завдяки цьому успішно протистоять путінському геноциду.

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат 248197DDFAB977E504000007881DB00EE81B303

Підписувач ЯРМИСТИЙ МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ

Дійсний з 26.10.2022 11:54:40 по 26.10.2023 23:59:59

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№ 1543/2.3-06-22 від 15.11.2022

Перемога України й покарання винних важливі не тільки для нашої країни, вони важливі для всього світу. У роки Голодомору західні уряди, прагнучи не погіршувати відносини з СРСР, воліли мовчати. Після Другої світової війни на міжнародному рівні було засуджено нацизм, проте злочини радянського режиму, зокрема й Голодомор-геноцид українців, залишилися без належної та єдиної міжнародної оцінки навіть після розпаду Союзу. А ще через три десятиліття режим у Росії знову вдався і до геноцидних практик щодо українців, і до використання голоду як інструменту, щоб тиснути на міжнародну спільноту. Наше сьогодення вчить: щоб слугувати запобіжником проти повторення трагедій і злочинів минулого, наша пам'ять має бути живою і чесною, а в ставленні до тих, хто вчиняє злочини проти людства, не повинно бути подвійних підходів.

Відтак цьогорічна кампанія на вшанування пам'яті жертв Голодомору проходитиме під гаслом «Пам'ятаємо. Єднаємося. Переможемо!».

Пам'ятаємо злочин сталінського геноциду та його жертв.

Єднаємося, тому що єдність є запорукою нашої перемоги. Роз'єднаність і непорозуміння стали причиною втрати українцями власної держави у 1920-х, її окупації більшовиками і вчинення злочину геноциду.

Але зараз Україна і світ – інші. Ми маємо власну державу та Збройні сили, підтримку світу, військову, фінансову, дипломатичну допомогу. І найголовніше – згуртованість народу. Тому ми вистоїмо й **переможемо**.

Історична довідка

1933 рік для України став часом національної катастрофи, яка поставила націю на межу зникнення. Цей голод не був наслідком стихійного лиха, засухи або неврожаю, а став результатом цілеспрямованої політики комуністичного тоталітарного режиму. Насильницьким вилученням продовольства, блокадою сіл і цілих районів, заборонаю виїзду за межі України, згортанням сільської торгівлі та репресіями комуністи створили для українців умови, несумісні з життям, і тим самим здійснили масове вбивство голодом.

Причини Голодомору. Внаслідок окупації комуністичним режимом Української Народної Республіки значна частина України на початку 1920-х років опинилась у складі СРСР. Для утримання влади комуністичний режим був змушений погодитись на створення квазідержавного утворення – Української Соціалістичної Радянської Республіки. У 1920-х роках комуністичний режим для зміцнення своїх позицій у національних регіонах і, зокрема, в Україні розпочинає політику «коренізації», тобто «вкорінення» партії у ці регіони, що передбачало й заохочення розвитку місцевих культур. Але в Україні політика коренізації відразу вийшла за партійні рамки. В Україні 1920-х відбувався культурний ренесанс європейського зразка й формувалися відмінні від російських культурні традиції, які орієнтувалися на Європу під гаслом «Геть від Москви» (письменник Микола Хвильовий), створювалася національна система освіти, обґрунтовувалася економічна концепція України як автономного економічного організму (економіст Михайло Волобуєв).

Наприкінці 1920-х років усю повноту влади в СРСР захопив Йосип Сталін, який почав встановлювати тоталітарний контроль над суспільством. Це викликало посилення антивладних настроїв і відкритих протестів у різних регіонах і республіках СРСР. І в Україні, що мала історичний досвід власної державності, цей спротив був найактивніший.

У 1930 році Україною прокочується масштабна хвиля масових протестів і збройних виступів проти насильної колективізації селянських господарств. Того року в УСРР було зафіксовано понад 4 тисячі масових протестних виступів, у яких брало участь до 1,2 мільйона селян.

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат 248197DDFAB977E504000007881DB00EE81B303

Підписувач ЯРМИСТИЙ МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ

Дійсний з 26.10.2022 11:54:40 по 26.10.2023 23:59:59

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№ 1543/2.3-06-22 від 15.11.2022

Цей спротив і суспільні настрої сформували в комуністичного керівництва фобії щодо хисткості становища в Україні й загрози національного виступу. Тож комуністична влада сприймала українських інтелектуалів, економічно незалежне та національно свідоме селянство як реальну загрозу існуванню СРСР.

Нова хвиля масових протестів в Україні почала підійматись у 1932 році. Ці протести були спричинені голодом, який охопив УСРР весною того року внаслідок надмірного вилучення зернових у селянських господарствах. Адже на виконання хлібозаготівель 1931 року в селян забрали майже весь вирощений урожай.

У критичній ситуації, що склалася в Україні навесні 1932 року, цивілізована альтернатива виходу з кризи полягала у кардинальному перегляді надмірних планів хлібозаготівель, оголошенні районів голодування зонами гуманітарного лиха та наданні їм термінової широкомасштабної допомоги. Замість цього тоталітарний режим не тільки не відмовився від реалізації надмірних планів хлібозаготівель, але й застосував до українців безпрецедентні репресії, спрямовані на позбавлення їх харчових продуктів.

Головною причиною критичної ситуації, що склалася в Україні на той час, була неефективна колгоспна система. Селяни, котрі працювали за умовні трудовні, не мали жодного зацікавлення виконувати роботу якісно. А керівництво колгоспів, що рекрутувалось переважно з партійних активістів, часто виявлялось некомпетентним та неефективним. Але в усьому цьому комуністичне керівництво бачило злий умисел і саботаж українців. Отож їх вирішено було покарати та «перевиховати».

Як був вчинений злочин геноциду голодом?

Липень 1932	Перший крок до майбутнього вбивства голодом – свідоме встановлення для України нереальних планів хлібопостачання з нового врожаю.
Осінь 1932	Затверджена операція з покарання українців-«саботажників».
22 жовтня	Політбюро ВКП(б) ¹ відрядило в Україну спеціальну групу для «посилення хлібозаготівель» на чолі з В'ячеславом Молотовим. На Північний Кавказ відправили іншу групу – на чолі з Лазарем Кагановичем, яка мала основну увагу зосередити на заселеній українцями Кубані.
18 листопада	За вказівками Молотова ЦК КП(б)У ² прийняв постанову про запровадження натуральних штрафів, «чорних дошок», мобілізацію партійних кадрів для хлібозаготівель, а також щодо проведення чекістської операції з ліквідації «куркульських і петлюрівських гнізд».
22 листопада	Керівник республіканської ГПУ ³ направив на затвердження план операції «з нанесення оперативного удару по класовому ворогу», яка охоплювала 243 райони України. Для розправи з українськими селянами влада широко використала спеціальний позасудовий репресивний захід – занесення на «чорну дошку» сіл, колгоспів і цілих районів за «невиконання хлібозаготівель». Це означало оголошення надзвичайного стану й системи примусових заходів в окремих населених пунктах, що призводило до їх ізоляції, вилучення всього продовольства, заборони ввезення товарів та інші репресії, і було рівнозначним смертному вироку їхнім жителям.

¹ ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)

² ЦК КП(б)У – Центральний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України

³ Від російського «Государственное политическое управление» – орган комуністичного терору й утвердження
ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Сертифікат 248197DDFAB977E504000007881DB00EE81B303

Підписувач ЯРМИСТИЙ МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ

Дійсний з 26.10.2022 11:54:40 по 26.10.2023 23:59:59

№ 1543/2.3-06-22 від 15.11.2022

Грудень 1932	Режим розпочав повне вилучення харчів у селян. Основним методом хлібозаготівель стають обшуки у дворах. Реальна влада в селах переходить до «уповноважених із хлібозаготівель» – партійних функціонерів, відряджених із районних чи обласних центрів, або ж промислових міст із єдиним завданням – знаходити й конфісковувати збіжжя. Для цього їм надали всю повноту влади. Обшуки ж проводили так звані буксирні бригади, сформовані з комуністів, комсомольців та інших провладних активістів.
14 грудня 1932	ЦК ВКП(б) і РНК СРСР ⁴ ухвалили таємну постанову «Про хлібозаготівлю на Україні, Північному Кавказі та в Західній області». Вона визначала посилення репресій проти «саботажників», ліквідацію українських шкіл на Кубані та масове переслідування української інтелігенції. Документ доводить, що метою штучно організованого голоду було руйнування української національної ідентичності. Наприкінці місяця під прикриттям хлібозаготівель з українських сіл вивезли всі зернові запаси, навіть посівний матеріал.
1 січня 1933	Прийнято постанову ВКП(б) про застосування найжорстокіших репресій до тих, хто не здасть хліб. Фактично, українцям оголошено ультиматум. Упродовж січня – початку лютого українськими селами прокотилася хвиля масових подвірних обшуків. Забирали все, позбавляючи останніх залишків їжі. Людей прирекли на голодну смерть.
22 січня 1933	Директивою Сталіна заборонено виїзд селян з території УСРР і Кубані в інші регіони Радянського Союзу. Українським селянам припинили продавати квитки на залізничний і водний транспорт. Дороги блокували підрозділи ГПУ. Тих, хто встиг виїхати, заарештовували та силоміць повертали в села. Тільки за перші півтора місяця дії цієї директиви затримали майже 220 тисяч селян, і з них понад 186 тисяч повернули додому. Пізніше заблокували дороги до міст.
Лютий 1933	Україні починають виділяти допомогу – вибіркочу й недостатню, спрямовану не так на порятунок людей, як на забезпечення посівної кампанії. Продовольча допомога ж призначалася партійному та комсомольському керівництву, активістам, а на селі її використовували для громадського харчування тих колгоспників, котрі виходили на роботу. Знесилені, старі, а також селяни-одноосібники її не отримували. Смертність в Україні у першій половині 1933 року невпинно зростала.
Червень 1933	Смертність досягла піка – за підрахунками вчених-демографів, померло 800 тисяч чоловіків, жінок та дітей. В той самий час в УСРР набирає обертів кампанія з «очищення» від «петлюрівців» і «українських націоналістів». За офіційними даними, в Україні у 1933-му було заарештовано більше людей, ніж у 1938-му. Українізацію зупинили, в республіці розпочалася русифікація.

Приховування правди про Голодомор. Комуністична влада злочинно замовчувала факт голоду. Жодної офіційної згадки про цю жахливу трагедію не було. Навіть у власному діловому листуванні державні й партійні функціонери, описуючи опухання десятків і сотень тисяч сімей, не згадують голод, а лише «продовольчі труднощі». У книгах реєстрації

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат 248197DDFAB977E5040000007881DB00EE81B303

Підписувач ЯРМИСТИЙ МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ

Дійсний з 26.10.2022 11:54:40 по 26.10.2023 23:59:59

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№ 1543/2.3-06-22 від 15.11.2022

смертності на позначення смерті з голоду з'являються нові терміни, як, наприклад, «безбілковий набряк».

Керівництво СРСР свідомо дезорієнтувало світову громадськість. Сталінський тоталітарний режим заперечував голод в Україні та відмовлявся від допомоги, пропонуваної численними неурядовими організаціями й закордонними українськими спільнотами. Її отримання сприяло б якщо не запобіганню трагедії, то серйозному зменшенню її масштабів.

До того ж у державних резервах Недоторканого і Мобілізаційного фондів накопичили великі обсяги зерна та інших продуктів, але не використали їх для допомоги голодній Україні, а вивозили в інші регіони СРСР і за кордон. У 1932 році Радянський Союз експортував 1,6 мільйона тонн зерна, а в 1933-му – 1,8 мільйона.

Тож комуністична влада мала достатньо можливостей для запобігання голоду в Україні, проте не використала їх. Замість цього здійснила продуману систему репресивних заходів із позбавлення селян їжі та припинення доступу до харчів.

Голодомор приховували не лише від зовнішнього світу, а й від нащадків жертв. У 1933-му сільрадам наказано під час реєстрації смерті не вказувати причину. А в наступному році вийшла нова вказівка: книги РАЦС⁵ про реєстрацію смертей за 1932–1933 роки вислати в спеціальні частини (там більшість із них знищили). У Радянському Союзі заборона на інформацію про голод діяла до 1987 року.

Антиукраїнське спрямування Голодомору. Вибіркову антиукраїнську спрямованість Голодомору підтверджують жорстокі репресивні заходи, що призвели до штучного голоду, застосовані режимом в Україні й на Кубані, яка входила до складу РРФСР, але за мовою, традиціями й культурою була українською.

Хлібозаготівлі в Україні та на Північному Кавказі сталінський тоталітарний режим пов'язував безпосередньо з питаннями українізації, про що свідчить постанова ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 14 грудня 1932 року «Про хлібозаготівлю на Україні, Північному Кавказі та в Західній області». У цьому документі, попри назву, значна увага приділяється питанням «правильного проведення українізації». Це означало, зокрема, ліквідацію українських шкіл на Кубані та масове переслідування української інтелігенції. Ухвала підтверджує, що штучно організований голод в Україні та на Північному Кавказі використовували не лише як знаряддя знищення селян, а і як інструмент руйнування української національної ідентичності та ліквідації носіїв цієї ідентичності за їхню приналежність до української національної групи.

Підтвердженням антиукраїнської спрямованості політики комуністичного режиму стала й розгорнута у 1933-му кампанія з «очищення» від «петлюрівців» та «українських націоналістів». Розмах репресій в Україні в той час порівнянний із Великим терором 1937–1938 років⁶. Фактичний керівник УСРР Павло Постишев у січні 1934 року звітував, що «минулий рік в Україні став роком розгрому націоналістичної контрреволюції».

Інколи опоненти визнання Голодомору геноцидом стверджують, що він не мав виключно українського національного виміру – з голоду гинули не лише українці, а й представники національних меншин, які жили в Україні. Проте це твердження не є підставою для заперечення антиукраїнської спрямованості Голодомору. Представники національних меншин України стали мимовільними жертвами українського голоду не тому, що були поляками, євреями, німцями або болгарами, а тому, що жили серед української нації, проти якої й було спрямовано злочин.

⁵ РАЦС – реєстрація актів цивільного стану (народжень, шлюбів, розлучень та смертей громадян країни, а також інших людей)

⁶ Великий терор – масштабна кампанія масових репресій, розгорнута в СРСР у 1937–1938 роках з ініціативи керівництва СРСР та особисто Йосипа Сталіна для ліквідації реальних і потенційних політичних опонентів, залякування населення, зміни національної та соціальної структури суспільства. Наслідками комуністичного терору в Україні стало знищення політичної, мистецької та наукової еліти, деформація суспільних зв'язків.

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Сертифікат [248197DDFAB977E504000007881DB00EE81B303](#)

Підписувач [ЯРМИСТИЙ МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ](#)

Дійсний з [26.10.2022 11:54:40](#) по [26.10.2023 23:59:59](#)

№ 1543/2.3-06-22 від 15.11.2022

Демографічні втрати. Жертви Голодомору обчислюються мільйонами. Страшні обставини злочину роблять неможливим встановлення і точної кількості викликаних голодом смертей невинних людей, і вичерпного поіменного списку.

Проблема підрахунків кількості жертв Голодомору має тривалу історію, і спричинена недостатньою базою даних, на основі яких здійснювалися та здійснюються такі підрахунки (через загальну слабкість статистичної роботи в СРСР, недооблік і численні маніпуляції статистичними даними у той період). Унаслідок застосування різних методологій, врахування чи неврахування певних чинників і даних, дослідники, які займалися такими підрахунками, приходили до різних висновків. Оцінки втрат коливаються від 3 до 7 мільйонів жертв. Називаються й більші цифри.

У другій половині 2000-х в Інституті демографії та соціальних відносин імені Михайла Птухи Національної академії наук України спільно з університетами США створили спеціальну групу вчених для підрахунку демографічних втрат від Голодомору (О.Гладун, Н.Левчук, О.Рудницький, О.Воловина та інші). Група дійшла висновку, що надсмертність, спричинена Голодомором в Україні, становили понад 3,9 мільйона осіб. Втрати ненароджених оцінюють у 0,6 мільйона. Тож сукупні демографічні втрати внаслідок Голодомору 1932–1933 років в Україні фахівці оцінюють у 4,5 мільйона людських життів.

Утім, попри різні оцінки вчених, безперечним залишається одне – Голодомором винищено мільйони людських життів. Долі мільйонів були скалічені. Пережиті жахіття залишили глибоку травму в кількох поколіннях українців. Активний і тим більше масовий спротив режиму на більшості територій України був припинений.

Але система не досягла головного – не зламала Україну. Серед мільйонів сплюндрованих доль були й мільйони тих, хто не втратив людської гідності та віри. Завдяки незламності Українського народу Україна у 1991 році відновила незалежність. А нинішній всенародний опір російській агресії показує, що українці остаточно позбулися страхів, що насаджувалися тоталітарним режимом із Кремля не одне десятиліття.

Відновлення пам'яті про Голодомор. Після здобуття незалежності Україна пройшла великий шлях відновлення національної пам'яті про Голодомор 1932–1933 років як геноцид Українського народу. У вересні 1993 року, на 60-ті роковини трагедії, в Україні вперше жертв Голодоморів вшанували на державному рівні.

У 1998 році Президент встановив указом День пам'яті жертв голодоморів. 2003-го Верховна Рада у Постанові та зверненні до Українського народу визнала Голодомор актом геноциду. 28 листопада 2006-го парламент ухвалив Закон «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», яким визнано Голодомор геноцидом Українського народу.

2008 року видано Національну книгу пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні загальним обсягом понад 22 тисячі сторінок та споруджено Меморіал жертв Голодомору.

2010-го Апеляційний суд міста Києва розглянув порушену Службою безпеки України кримінальну справу і визнав Голодомор 1932–1933 років актом геноциду, а Йосипа Сталіна, В'ячеслава Молотова, Лазаря Кагановича, Павла Постишева, Станіслава Косіора, Власа Чубаря, Менделя Хатаєвича – винними в організації злочину.

Оцінки Голодомору 1932–1933 років в Україні як геноциду ґрунтуються на великій кількості наукових досліджень і міжнародних правових документів, сотнях тисяч архівних документів і спогадів тих, хто вижив. Бібліографія, присвячена вбивству голодом в Україні у 1932–1933 роках, налічує понад 15 тисяч позицій. Записано більше як 200 тисяч свідчень очевидців. У містах і селах України споруджено понад 7 тисяч пам'ятників і меморіалів на вшанування жертв геноциду.

Щороку в четверту суботу листопада Україна вшановує загиблих від Голодомору. Українці запалюють свічки біля меморіалів і в оселях. Ці вогники символізують скорботу і

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат 248197DDFAB977E504000007881DB00EE81B303

Підписувач ЯРМИСТИЙ МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ

Дійсний з 26.10.2022 11:54:40 по 26.10.2023 23:59:59

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№ 1543/2.3-06-22 від 15.11.2022

пам'ять про мільйони загублених життів українців та одночасно віру, що подібне ніколи й ніде не має повторитися.

Наразі актом геноциду Голодомор 1932–1933 років в Україні визнали парламенти 17 держав-членів ООН, а саме Естонії, Австралії, Канади, Угорщини, Литви, Грузії, Польщі, Перу, Парагваю, Еквадору, Колумбії, Мексики, Латвії, Португалії, США, Чехії, Бразилії.

Корисні тематичні посилання

Відео

Відео із закликом 26 листопада 2022 року вшанувати пам'ять жертв Голодомору хвилиною мовчання та акцією «Свічка у вікні» (серія «Де б ти не був – вшануй» і ролик «Ти приніс мені яблуко»)

[Завантажити у високій якості](#)

Ролик «Голодомор 1932–1933. Помста за нашу свободу» англійською мовою [video «Holodomor of 1932–1933: a Revenge for Our Freedom»]

[Дивитися за посиланням \[to watch follow the link\]](#)

Відеоролик «Голодомор як відповідь на селянські повстання». Ролик розповідає про передумови та причини Голодомору 1932–1933 років.

[Переглянути українською](#)

[Переглянути з субтитрами російською мовою](#)

[Переглянути з субтитрами англійською мовою](#)

[Завантажити ролики у високій якості](#)

Розширене інтерв'ю з дослідником Голодомору Володимиром Тиліщакком про спротив українських селян колективізації на початку 1930-х років.

[Дивіться за посиланням](#)

Серія роликів «Незламні» про людей, які пережили Голодомор чи були його свідками й не тільки вижили фізично, а й не дали знищити себе духовно.

[Дивіться за посиланням](#)

Серія роликів «Голодомор – помста за свободу»

[Дивіться за посиланням](#)

Відеоісторія «Чому Голодомор став можливим?»

[Дивіться за посиланням](#)

Книги та брошури

Брошура «Голодомор. Комуністичний геноцид в Україні»

[Завантажити](#)

Брошура «Голодомор не злавав» [brochure «The Holodomor failed to break us»]

[Завантажити](#)

[Download](#)

Книга «Репресовані» щоденники. Голодомор 1932–1933 років в Україні»

Це збірка щоденників та нотаток семи очевидців Голодомору, які зафіксували побачене, почуте та пережите.

[Переглянути і завантажити електронну версію книги](#)

Книга «Людяність у нелюдяний час» (2-ге видання) розповідає про добротинців, які в 1932–1933 роках допомагали вижити тим, хто голодував.

[Переглянути і завантажити електронну версію книги](#)

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат 248197DDFAB977E504000007881DB00EE81B303

Підписувач ЯРМИСТИЙ МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ

Дійсний з 26.10.2022 11:54:40 по 26.10.2023 23:59:59

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№ 1543/2.3-06-22 від 15.11.2022

Збірка спогадів Анастасії Лисивець «Скажи про щасливе життя» [Testimony of the Holodomor by Anastasia Lysyvets «Speak of the Happy Life»]

[Переглянути і завантажити електронну версію українською](#)

[Download](#)

Книга Ірини Рєви «По той бік себе» – про соціально-психологічні та культурні наслідки Голодомору і сталінських репресій.

[Переглянути і завантажити електронну версію книги](#)

Книга «Пам'ять роду» – 16 історій родин, які пережили Голодомор 1932–1933 років.

[Переглянути і завантажити електронну версію книги](#)

Інтернет-банери

Проект «Пам'ять, що рятує: голоси правди» розповідає про людей, які не мовчали про Голодомор.

[Переглянути і завантажити](#)

Проект «Голодомор не зламав» розповідає про людей, які пережили Голодомор і не тільки вижили фізично, а й не дали знищити себе духовно. Вони зуміли реалізувати себе, попри травму пережитого у 1932–1933 роках і всупереч несприятливим обставинам радянської дійсності наступних років. Вони стали художниками, письменниками, досягли успіхів у науці тощо.

[Переглянути і завантажити](#)

Виставкові проекти

Виставка «Спротив геноциду»

Побутує міф про відсутність спротиву українських селян більшовицьким грабіжникам напередодні та під час Голодомору 1932–1933 років. Виставка спростовує цей міф та розповідає про форми й методи спротиву, його розмах на основі архівних документів.

[Стенди виставки для перегляду і завантаження](#)

[Каталог](#)

Виставка «Україна 1932–1933. Геноцид голодом» розповідає для світової аудиторії історію Голодомору 1932–1933 років та чому він є геноцидом.

[Стенди виставки доступні за посиланням](#) українською, англійською, французькою, іспанською, португальською та німецькою мовами.

[Брошура українською, англійською, іспанською, французькою, німецькою, арабською, грецькою](#)

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат [248197DDFAB977E5040000007881DB00EE81B303](#)

Підписувач [ЯРМИСТИЙ МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ](#)

Дійсний з [26.10.2022 11:54:40](#) по [26.10.2023 23:59:59](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№ 1543/2.3-06-22 від 15.11.2022